

Sockenskräddaren.

En gestalt från gångna tider.

Ur boken Snapphanar och andra i gamla tiders Bohuslän

Utgiven 1969 Av Sven Rydstrand

En av gångna tiders mest populära figurer var utan tvekan sockenskräddaren. I regel antogs inte mer än en skräddare i varje socken till sockenskräddare, och det var alltså en ganska stor heder, som vederfors den som blev utsedd härtill. Dels skulle denne vara mycket styv i den ädla sykonsten, dels måste han ha ett gott rykte, vara välfrejdad och vara väl ansedd i bygden. Endast under sådana omständigheter blev han antagen på sockenstämman till skräddare för hela socknen. Så var det åtminstone under 1700-talet och en bra bit in på 1800-talet över stora delar av vårt land.

Man skulle tycka, att det var bra litet att ha blott en enda skräddare i en hel socken på den tiden, då alla kläder skulle sys för hand av hemmavävt tyg, och då ingenting fanns att köpa färdigt. Men i regel fanns det nog flera skräddare i socknen, fastan de inte såsom sockenskräddaren gick i gårdarna. Och dessutom hade sockenskräddaren gesäller och lärlingar. Var det mycket att sy, så anställde han flera gesäller eller yrkeskamrater, som sydde lika bra och fort, som han gjorde själv. Och blev det mindre arbete, så fick gesällerna ge sig i väg till andra trakter. Gesällerna var i regel sådana, som gick land och rike kring. Förutom sin sykunnighet var de kända för att veta reda på allt, som hände och skedde i världen. De var ett slags vandrande tidningar. Dessutom var de kända för att kunna dikta och sjunga visor, och de var inte oövna i konsten att roa folk.

Sockenskräddaren var i regel upptingad långt i förväg. Ja, oftast tingade man på honom flera år, innan man behövde honom. Alltid lovade han, att han skulle komma på den utsatta dagen, men han kunde sällan hålla, vad han lovade. Härav uppkom det ordspråket, som talar om att *"skräddareord kan man inte lita på"*.

Men man väntade i regel gärna på skräddaren ändå, och när han så omsider kom till gården, blev han varmt mottagen av både gammal och ung. Man tog fram den bästa mat, som huset förmådde, och man ställde i ordning det bästa rummet i huset för skräddaren och hans gesäller. Man fjäskade för dem på alla vis, för att de inte skulle kunna säga något illa om folket, då de kom till andra gårdar.

I regel drog skräddaren eller någon av hans gesäller på en liten dragkärra, där de gick sin färd fram från gård till gård. På den kärran stod en stor tråkista, där de förvarade sina verktyg och annat smått och gott, som de behövde för sin yrkesutövning. Det var inte få saker, som de krävde tillgång till. Det var först och främst olika slags pressjärn. För omkring hundra år sedan begagnade skräddarna mångenstädes ett slags mycket stora och klumpiga sådana järn, som var ihåliga. Man eldade inuti dem med kol och satte fart på elden genom att blåsa med en liten bälg. Sådana prässjärn finns kvar här och där på våra museer. Träffar man på ett sådant, kan man vara tämligen säker på, att det har använts av någon sockenskräddare i gången tid. Dessutom hade skräddaren också vanligen med sig flera små pressjärn, som han kunde värma på glöden i spisen. Kanske hade han också ett s.k. *"pipjärn"* med sig. Det begagnade han, när han skulle pressa veck på kragar o. dyl.

Det hände också, att skräddaren hade med sig sitt skräddarebord på vilket han satt, då han sydde. Att han satt uppe på bordet, berodde på, att han då inte behövde släpa tyget på golvet, som han annars hade kunnat råka göra. Dessutom var det ju kallare att sitta med fötterna på golvet, när det var vinter, och skräddaren var i regel en ömtålig man, så mycket som han satt inne.

Bordvasken var en annan sak, som skräddaren hade med sig. Det var en skiva, vanligen förfärdigad av ek eller ask. Den användes vid pressning av sömmar och veck, uppslag m.m. Kraglubben var en urholkad bräda eller plankbit. Den användes vid pressning av kragar på kostymer. Armstocken var också av trä. Den trädde in i ärmen, när man pressade. En s.k. prässthäst, på vilken byxor, ärmor m.m. kunde pressas, hade skräddaren vanligen också med sig. Dessutom hade han naturligtvis alnen, måttbandet och den väldiga saxen, vanligen hemmasmidd, tillsammans med mycket annat i sitt bagage.

För tyget däremot behövde skräddaren aldrig ha några bekymmer. Detta fanns nämligen i hemmen, där det tillverkats av kvinnorna själva. På sockenstämmorna bestämdes, hurdana kläderna skulle se ut. Skräddaren fick sålunda inte sy, hur han ville. Kom det upp nya moder, som sockenskräddaren ville pröva, så skulle detta först behandlas på sockenstämman, där den stränge prästen vanligen avslag framställningar om att få sy kläderna annorlunda än brukligt var. Sålunda kan nämnas, att prästerna ansåg det mycket syndigt att använda knappar i kläderna i stället för den gamla metoden med hakar och hyskor. Det var i början av 1800-talet, som knapparna började komma i bruk. Men skrädarna fick inte lov att använda dem till vem som helst, åtminstone inte till ungdomar. Sådant var det i den gamla "goda" tiden. Det var inte så fritt med allting då, som man ibland kan vara frestad att tro. Det var tvärtom på många områden strängare än nu.

Sockenskräddaren hade ett strävsamt arbete, där han fick gå från gård till gård och sy för den ene bonden efter den andre. I regel började han arbetet tidigt på morgonen i likhet med gårdsfolket. Sedan höll han på tills klockan var tio eller elva på kvällen. Han måste hålla på så, för att han skulle hinna med allt. Det var inte blott manskläder, som han sydde, utan han tillverkade kvinnornas och barnens kläder också. Även om det här och där fanns en del kvinnor, som själva sydde kläder till sina barn, så ansågs det dock bli finare och bättre, om skräddaren hade gjort det. Men det var vanligen grovt vadmal, som man hade att sy av, så det var inte så lätt att få någon god form på kläderna. Det fordrades vana händer, om det skulle bli bra.

Hur stor betalning hade sockenskräddaren för sitt arbete? Ja, det är svårt att få exakta uppgifter härom. Lönen varierade också något på olika håll. Det finnes bl. a. anteckningar om, att sylönen för en rock på 1850-talet var 6–7 riksdaler. För en väst eller ett par byxor betalades blott en riksdaler. Häromkring har tydligen lönen hållit sig, och man förstår, att det inte blev så mycket. Det tog ju ganska lång tid att sy en rock. Men dessutom skulle ju skräddaren och hans gesäller ha fritt uppehälle i gårdarna.

Under det skräddaren så vandrade från gård till gård, lärde han känna befolkningen ganska bra i de trakter, som han besökte. Han visste allt om alla, brukade man säga. Och prata och berätta, det kunde han också vanligen. Kanske han inte alltid höll sig så noga till sanningen, men det betydde mindre. Han blev hållen för att vara en rejäl och trevlig karl, och det var inte ovanligt att han fick en hel del förtroendeuppdrag. Sålunda förekom det, att skräddaren anlätades som "böneman", d. v. s. han fick i uppdrag att fria för någon kärlekskrank eller blyg ung man. Lyckades han förena ett par, skulle han ha belöning härför.

Det fanns också skräddare, som hade så god talförmåga, att de blev anlitade som predikanter, då den frireligiösa rörelsen började sprida sig i bygderna vid mitten av 1800-talet och senare. Många av de gamla pionjärerna inom nykterhetsrörelsen var också skräddare. Men därmed är icke sagt, att alla gamla skräddare var nykterister. Det synes snarare varit så, att många av dem hade en mycket stor kärlek till starka och berusande drycker.

Bland andra yrkesgrupper ansågs skräddaren inte för att vara någon riktig karl förr i världen. Han satt ju mycket inne och blev därför kanske veklig och svag. Han och hans gesäller stod dock högt i kurs hos kvinnorna, ty de hade ju varit mycket ute i världen och kunde skicka sig bra, samt, som nämnts, sjunga visor och roa omkring sig. Bonddrängarna såg därför snett på skräddaregesällerna och diktade i sin tur visor om dem. I en visa från denna tid heter det bl. a. på följande sätt:

*"Det gläder mig av hjärtans grund,
att femton skräddare väger ett pund
med sax och vax och nål och trå
och prässjärn därpå."*

I en annan gammal visa talas det om, hur skräddaregesällen hade det under veckans alla dagar. Här har någon elak person velat anspela på, att skräddaren alltid var lat och ingenting fick uträttat. Att vara skräddaregesäll, det var att ha det bra, ansåg tydligen visdiktaren. "Skräddaregesällens visa" har man kallat nedanstående vers, vars text varierar något på olika håll i landet.

*"Måndagen är en frivillig dag,
på tisdag då får vi supa.
På onsdag då följer samma kalas,
och torsdag då mår man illa.
På fredagen gör man alls ingenting,
på lördagen faller sabbaten in
och söndag då får vi vila."*

Fullt så lättvindigt var det dock förvisso inte alltid för skräddaregesällerna. Det synes i stället ha varit ett rätt arbetsamt liv de förde, både skräddaren och hans gesäller. Men de betydde så mycket för sin samtid, så man kan gott säga att de hörde till de viktigaste männen i socknen.

De är borta nu för mer än hundra år sedan, de gamla sockenskräddarna. Även byskräddarna har försvunnit så småningom de senaste åren. För den nya tiden har de inte haft någon uppgift. Men de minnen, som finns kvar efter dem, bör vi bevara och vårda.